

Kommunikativa redskap i förskolan

En studie om förskollärares användning av kommunikativa redskap

Communicative tools in pre-school

A study about pre-school teachers use of communicative tools

Isabelle Andersson

Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap

Förskolläraryrket

Grundnivå/15hp

Handledare: Susanne Duek

Examinator: Getahun Yacob Abraham

Datum:2018-01-22

Abstract

The purpose of this study is to explore how and which communicative tools five different pre-school teachers use to communicate with children in the ages of one to two years old, and in that way contribute to the area of knowledge about how to use communicative tools in pre-school. To answer the purpose and the questions of issue I used non-participating observations as my method, which means that I kept myself in the background to influence the situation as little as possible. The result shows that pre-school teachers use different artifacts, ACC and the pre-school environment to communicate with children. ACC was for example used in connection to food situations.

Keywords

Communicative tools, ACC, artifacts, pre-school teachers, the youngest children, pre-school

Sammanfattning

Syftet med detta examensarbete är att undersöka hur och vilka kommunikativa redskap fem olika förskollärare använder sig av för att kommunicera med barn i åldrarna ett till två år, och på så sätt bidra till kunskapsfältet om hur kommunikativa redskap kan användas i verksamheten. För att få svar på syftet och frågeställningarna använde jag mig av icke-deltagande observationer, vilket innebär att jag höll mig i bakgrunden för att påverka situationen så lite som möjligt. Resultatet visar på att förskollärare använder sig av artefakter av olika slag, TAKK och förskolans miljö när de kommunicerar med barn, TAKK användes till exempelvis i samband med matsituationer.

Nyckelord

Kommunikativa redskap, TAKK, artefakter, förskollärare, de yngsta barnen, förskola

Innehållsförteckning

<i>Inledning</i>	1
Syfte	1
Frågeställningar	1
<i>Forsknings- och litteraturgenomgång</i>	2
Kommunikativa redskap och förskollärares kommunikation med yngre barn	2
Fysiska redskap	3
TAKK	3
<i>Teoretiska utgångspunkter</i>	4
Sociokulturellt perspektiv	4
<i>Metodologisk ansats och val av metod</i>	5
Observation	5
Etik	5
Urval och genomförande	5
Reliabilitet och Validitet	6
Metod för analys	6
<i>Resultat och analys</i>	7
Artefakter som kommunikativt redskap	7
Sammanfattning.....	8
Musik som kommunikativ resurs	8
Sammanfattning.....	8
Kommunikation vid matsituationer	8
Sammanfattning.....	9
Förskolans miljö som kommunikativ resurs	9
Sammanfattning.....	10
<i>Diskussion</i>	11
<i>Referenser</i>	13

Inledning

I detta examensarbete undersöks hur några förskollärare använder sig av olika kommunikativa redskap för att kommunicera med barn i åldrarna ett till två år samt vilka dessa kommunikativa redskap är. Med begreppet kommunikativa redskap syftar jag på olika modersmål, gester, kroppsspråk, artefakter och tecken som stöd (TAKK). Det är viktigt att utforska det här området då kommunikation är en stor och viktig del i barnens vardag, eftersom de både ska kunna göra sig hörda och förstådda. Barnen ska också kunna kommunicera med andra barn och vuxna och då uppfatta och förstå vad andra menar.

I förskolans läroplan står det att förskolan ska sträva efter "att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål" (Skolverket, 2016, s. 7). Vidare står det att det är förskolepedagogerna som ansvarar för att alla barn stimuleras och utmanas i sin kommunikations- och språkutveckling (Skolverket, 2016, s. 11). Genom att undersöka hur man praktiskt arbetar med språk i förskolans verksamhet, kan man få ökad kunskap om hur arbetet med språk kan utvecklas. Andra förskolor och pedagoger kan på så sätt få ny inspiration och nya idéer på hur de vill arbeta med språk.

Syfte

Syftet med denna undersökning är att observera och utforska vilka kommunikativa redskap förskollärare använder sig av och hur dessa används för att kommunicera med barn från ett till två års ålder, och på så sätt bidra till kunskapsfältet om hur kommunikativa redskap kan användas.

Frågeställningar

- Vilka kommunikativa redskap använder sig förskollärare av i förskolans verksamhet?
- Hur använder sig förskollärare av kommunikativa redskap för att kommunicera i förskolans verksamhet?

Forsknings- och litteraturgenomgång

I min genomgång behandlar jag först en uppsats och sedan en artikel. Därefter kommer jag ha en genomgång av några viktiga begrepp som förekommer i detta examensarbete.

Kommunikativa redskap och förskollärares kommunikation med yngre barn

Skaremyr (2014, ss. 28, 53-54, 71) använder sig i sin licentiatuppsats av det sociokulturella perspektivet för att uppfylla syftet med uppsatsen, att bidra med kunskap om vilka kommunikativa redskap nyanlända barn använder sig av samt hur barnen deltar i olika kommunikativa situationer, hon valde att observera två barn som var nya i det svenska språket. Skaremyr (ibid.) kom i sin studie fram till att de två barn som hon observerat exempelvis förhandlar om material och deltagande genom att visa med hjälp av kroppen eller genom att ställa frågor. Barnen försöker att få tillgång till andra barns lek genom att erbjuda material för att bjuda in sig själva eller andra i leken, använda sig av kroppsspråk samt använda sig av verbalt språk. Studien visade även att barnen bevarar deltagandet genom att kombinera kroppsspråk, olika material och verbalt språk, samt genom att ta egna initiativ eller följa andra. De kommunikativa redskap som barnen framför allt använde sig av var strukturer i omgivningen (rutiner, regler med mera), det verbala språket (till exempel rösten), material (leksaker, pennor, papper med mera) och kroppen (till exempel blickar och gester).

Jonsson (2016, s. 1) skriver i sin artikel om hur förskollärare kommunicerar med barn som är ett till tre år och syftet är att analysera och beskriva hur förskollärarnas sätt att kommunicera bidrar till förutsättningar för barns lärande. Till skillnad från Skaremyr (2014, s. 28) som använder sig av det sociokulturella perspektivet, använder sig Jonsson (2016, s. 2 f) av utvecklingspedagogik som innebär att barn ses som aktiva och kompetenta, samt har rättigheter till att bli tagna på fullaste allvar, samtidigt som betydelsen av vuxnas ansvar och engagemang i barnens liv betonas. Inom utvecklingspedagogiken betonas barnens möjligheter till lärande, eftersom barnen får utrymme till att vara delaktiga genom att reflektera och tala tillsammans med vuxna och andra barn, samt ta del av andra individers erfarenheter. Förskolläraren är väldigt viktig både för att skapa och fånga olika tänkbara lärandesituationer. Trots att perspektiven som Skaremyr (2014) och Jonsson (2016) har olika namn anser jag att de liknar och går ihop i varandra då de båda perspektiven ser barnen som kompetenta och aktiva, med betoning i kommunikation med andra.

Jonsson (2016, s. 3) utgår även från Giddens struktureringsteori. I Giddens (1984, ss. 2, 5, 16 f) struktureringsteori nämner han bland annat begreppen sociala institutioner, aktörer samt strukturer. I Jonssons (2016, s. 3) artikel är den sociala institutionen förskolan, aktörerna är förskollärarna och barnen och strukturen är läroplanen.

I sin studie kom Jonsson (2016, s. 10 f) fram till att en del förskollärare är väldigt aktiva både i handling och tal, vilket kan leda till att förskolläraren begränsar barnens möjligheter till att använda egna uttryck för att förskolläraren tagit över kommunikationen. Jonsson såg även att det finns förskollärare som inspirerar barnen och bjuder in dem till att uttrycka sig om ett gemensamt ämne. Barnen riskerar antingen att passiveras, eller bli erbjudna att ta sina egna initiativ vilket breddar kommunikationen om ämnet i samspel med förskolläraren. Det finns även förskollärare som bekräftar barnens personliga uttryck och lämnar plats till barnens egna initiativtagande till utvidgning av samtalsämnet, i dessa fall är förskolläraren passiv i handling och aktiv i kommunikationen.

Fysiska redskap

Kultti (2014, s. 38) använder begreppet *fysiska redskap*, vilket bland annat syftar till lekmaterial som finns och används i förskolan. I detta examensarbete benämns även dessa redskap som artefakter. Kultti (ibid.) menar att de fysiska redskapen bär på en mening och en betydelse för de som använder dem. Det är redskapen som till viss del avgör vilka aktiviteter som kan utföras i verksamheten. Redskapen har även betydelse för vad barnen förväntas kunna lära sig i det sammanhang som de fysiska redskapen används. Kultti (ibid.) förklarar att lekmaterialen kan ses som delvis flexibla och kreativa då redskapen för det mesta både kan användas individuellt och i grupp med olika användningsmöjligheter. Säljö (2014, s. 30) menar att de fysiska redskapen innehåller många människors gemensamma insikter och kunskaper.

TAKK

Tonér (2016, s. 10) beskriver en *kommunikativ förskolemiljö* som en miljö där olika sätt att kommunicera uppmuntras och tillåts. I den kommunikativa miljön får barn och vuxna möjlighet till att använda alla sina sinnen när de kommunicerar med varandra, som till exempel kroppsspråk, röstläge, tecken, ögonkontakt, ansiktsuttryck och beröring. Alla barn ska få möjligheten att bland annat ställa frågor, säga nej, välja, få bekräftelse och bli tilltalade med respekt.

TAKK står för Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation och innebär att man väljer ut huvudorden i en mening och förstärker dem med tecknet för just de orden samtidigt som vi samtalar, på så sätt blir ordet konkretiserat. Tecknen som används i *TAKK* lånas från det svenska teckenspråket. Att använda sig av *TAKK* fyller ett flertal syften och kan användas både för att stärka barnets förståelse för vad som nämns av andra och som eget sätt att uttrycka sig. För barn som ännu inte har utvecklat sitt verbala språk helt möjliggör *TAKK* ett sätt att ändå kunna uttrycka sig på, och att på så sätt kunna göra sig förstådda med både vuxna och andra barn. *TAKK* ger förskolans yngsta barn större och bättre möjligheter att visa inflytande och vara delaktiga. En fördel med *TAKK* är att de tecken som används alltid går att känna och se på. Genom att både höra ordet och se tecknet ges barnen tillgång till didaktiskt lärande både genom det auditiva och genom det visuella (Heister Trygg, 2010, s. 22 f; Tonér, 2016, s. 19 f). Ett exempel som Tonér (2016, s. 58) tar upp om hur man kan använda *TAKK* med barn ett till två år är att vid måltiderna använda sig av tecknen för mjölk och vatten. På så sätt kan varje barn göra ett eget val om vad de vill dricka.

Litteraturen som används i denna undersökning är relevant eftersom syftet är att undersöka vilka kommunikativa redskap och hur dessa används av några förskollärare i förskolans verksamhet.

Teoretiska utgångspunkter

Jag har valt att använda mig av det sociokulturella perspektivet i detta examensarbete, nedan beskriver jag det sociokulturella perspektivet.

Sociokulturellt perspektiv

I det sociokulturella perspektivet på människans lärande och utveckling blir de kommunikativa processerna fullständigt centrala. Det är genom kommunikation som människan blir delaktig i utveckling av färdigheter och kunskaper. Genom att höra vad andra barn och vuxna säger och hur de avbildar omvärlden får barnet medvetenhet om vad som är värdefullt och intressant att upptäcka (Säljö, 2014, s. 37). Kommunikation är nyckelrollen och är den starkaste mekanismen som gör att barnet kommer i kontakt med omvärlden och på så sätt blir delaktig i sociokulturella upplevelser och erfarenheter. I perspektivet är man även medveten om att barn redan från födseln kommunicerar med omvärlden med hjälp av exempelvis blickar och kroppskontakt (Säljö, 2011, s. 161). Förutsättningen för att barn och vuxna ska kunna uppfatta och bevara information och kunskaper är att individerna har och använder begrepp och kategorier för att organisera sina upplevelser (Säljö, 2014, s. 34).

Vygotskij, grundaren av det sociokulturella perspektivet, anser att det finns två olika sorters redskap; psykologiska och fysiska. De psykologiska redskapen är tillvägagångssätt, till exempel användande av alfabetet, som barn och vuxna använder för att kunna tänka, kommunicera och formulera sig med. Det allra viktigaste redskapet när det kommer till psykologiska redskap är språk, som exempelvis det verbala språket eller TAKK. Genom att använda sig av språk blir barnet delaktig i andra barn och vuxnas perspektiv. Via språk förmedlas även de olika sociokulturella erfarenheterna som man har. De fysiska redskapen är artefakter som är tillverkade av människan; det kan vara allt från papper, bilder, pennor, Lego och så vidare (Säljö, 2011, s. 163 f).

Inom det sociokulturella perspektivet har den vuxnes handlingar väldigt stor betydelse för barnens utveckling; det är genom samspelet och interaktionen med vuxna, och andra barn, som det enskilda barnet utsätts för och anammar de olika sätt att agera och tänka som fungerar i omvärlden. Ett av de mest kända begrepp som Vygotskij skapade är *den närmaste utvecklingszonen*; tankegången till detta begrepp är att individen behärskar vissa färdigheter och kunskaper, samtidigt som individen har nära till att behärska andra färdigheter och kunskaper. Vygotskij definierar utvecklingszonen som det avstånd som finns mellan det barnet på egen hand klarar av att göra utan hjälp från andra, och det barnet klarar av att göra med stöd från andra barn och vuxna (Säljö, 2011, s. 166 f). Resonemanget om utvecklingszonen visar på att man kan ha kunskaper som möjliggör att kunna följa resonemang och förstå vad till exempel en föreläsare säger, fast att man själv inte alltid kan genomföra det (Säljö, 2014, s. 121). Vygotskij anser att barn och vuxna alltid lär sig, oavsett vilken situation man befinner sig i (Elfström, Nilsson, Sterner, & Wehner-Godée, 2014, s. 31).

För att kunna uppfylla syftet med undersökningen, och bidra med kunskap om hur förskollärare kan använda sig av olika kommunikativa redskap när de samtalar med ett- till tvååringar, är Vygotskijs sociokulturella perspektiv en bra utgångspunkt eftersom den handlar om språk och att lära sig av och med varandra, samt att den poängterar att den vuxnes handlingar är betydelsefulla för barns utveckling.

Metodologisk ansats och val av metod

I denna del benämner jag mitt val av metod, etiska ställningstaganden, urval och genomförande. Avslutningsvis benämner jag även reliabilitet, validitet och metoden som används under analysen.

Observation

En observation går ut på att iakttä exempelvis förskollärare för att se hur de kommunicerar med barnen på förskolan. I denna metod finns undersökaren på plats och ser vad som sägs och görs och det är forskaren själv som tolkar det som upplevs och syns. Det är ingen annan som ger sin åsikt och uppfattning om ämnet och materialet forskaren har. När man pratar om att observera brukar man använda sig av begreppen icke-deltagande och deltagande observationer. I en ickedeltagande observation står undersökaren vid sidan av och observerar utan att vara deltagande i det som undersöks. Detta är för att forskaren vill påverka situationen så lite som möjligt. I en deltagande observation däremot är undersökaren med i det som undersöks och observeras, på så sätt får forskaren kunskap om vad som händer och hur det ser ut från insidan (Franzén, 2014, s. 58, 62).

För att besvara examensarbetets syfte och utforska hur förskollärare använder sig av kommunikativa redskap valde jag att använda mig av icke-deltagande observationer. Jag höll mig i bakgrunden, och försökte vara så osynlig som möjligt och skriva fältanteckningar i löpande text. Eftersom det sociokulturella perspektivet handlar mycket om kommunikation och språk mellan barn och vuxna så var det något som präglade observationerna då det var olika konversationer mellan barn och förskollärare som kommer observeras.

Etik

Två viktiga etiska förhållningssätt att tänka på är samtyckeskravet och informationskravet. Dessa krav innebär att det är min uppgift som undersökare att informera de som ska medverka om vilket syfte undersökningen har, samt att få samtycke från deltagarna att jag som undersökare har deras tillåtelse att observera dem. I detta fall är det både förskollärarna och barnens vårdnadshavare som får informationen och ett samtyckesbrev. En annan viktig del i det etiska förhållningssättet är att informera de medverkande om att de när som helst under undersökningen kan dra sig ur. För att skydda de som deltar i undersökningen och för att garantera anonymitet ska ortens och deltagarnas namn ändras, och när examensarbetet är avslutat och godkänt ska all insamlad data förstöras så att informationen inte hamnar i fel händer, det har att göra med konfidentialitetskravet (Löfdahl, 2014, s. 36-42; Vetenskapsrådet, 2011, s. 16 ff).

Urval och genomförande

När jag valde vilken ort jag skulle observera i, valde jag en ort i Mellansverige där jag sedan tidigare haft kontakt med förskolechefen. Därefter kontaktade jag förskolechefen för att få godkännande om att ta kontakt och observera ett par förskolor. Samtidigt som jag väntade på godkännande från förskolechefen skrev jag två olika informationsbrev och samtyckesformulär, ett till förskollärarna och ett till vårdnadshavarna till barnen på avdelningen (se bilaga 1 och 2). Efter godkännandet ringde jag upp två olika avdelningar, på två olika förskolor där barnen var ett till två år och berättade kort om mitt examensarbete och vilket syfte det hade och frågade om de kunde tänka sig att bli observerade under två dagar. När de tackade ja delade jag

ut informationsbrev och samtyckesbrev till varje förskollärare, samt delade med förskollärarnas hjälp ut informations- och samtyckesbrev till vårdnadshavarna. Efter att jag fått godkännande från vårdnadshavare och barn började observationerna på förskola 1. Jag spenderade två dagar på varje förskola där jag på håll observerade förskollärarnas användande av kommunikativa redskap. Varje förskollärare jag observerade samt de barn, vars föräldrar lämnat in samtyckesformuläret, fick ett fiktivt namn för att bevara anonymiteten. På förskola 1 observerade jag tre förskollärare och på förskola 2 observerade jag två förskollärare.

Reliabilitet och Validitet

Reliabilitet handlar om resultatets tillförlitlighet och struktur, den används många gånger i relation till frågan om det forskningsresultat man kommit fram till kan återskapas vid andra tillfällen och av andra undersökare (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 236). Bjereld, Demker och Hinnfors (2009 s. 115) beskriver att reliabilitet handlar om hur undersökaren har gjort undersökningen, vilken metod som har använts och hur valet av metod passar ihop med examensarbetets syfte och frågeställningar. Validitet (studiens giltighet) handlar om studiens riktighet, sanning samt styrkan i ett uttalande. Validitet handlar också "om en metod undersöker vad den påstås undersöka." (Kvale & Brinkmann, 2009, s.264). Bjereld, Demker och Hinnfors (2009, s. 112 ff) beskriver att validiteten handlar om hur väl forskaren lyckats undersöka det som skulle undersökas. Dessa begrepp används med benämningen hög eller låg reliabilitet respektive validitet.

Jag anser att mitt examensarbete håller en hög reliabilitet och validitet då jag har besvarat arbetets syfte och frågeställningar med hjälp av den metod som valdes för att kunna besvara dessa. Däremot är jag fullt medveten om att detta examensarbete inte representerar alla förskollärare och deras användande av kommunikativa redskap, då jag gjorde ett urval där det var två avdelningar på två olika förskolor på en mindre ort som deltog. Varje förskola observerades två dagar vardera.

Metod för analys

För att analysera materialet använder jag mig av tematisk analys. Bryman (2011, s. 528 f) beskriver att undersökaren i en tematisk analys försöker upptäcka olika centrala teman som återkommer gång på gång i den data som samlats in. Jag började med att läsa igenom varje observation en och en, och skrev under tiden ner nyckelord som passade till observationen. När allt var läst granskade jag nyckelorden och märkte att vissa ord återkom, på så vis fick jag mina teman. Totalt blev det fyra teman: det första temat är artefakter som kommunikativt redskap, det andra temat är musik som kommunikativ resurs, det tredje är kommunikation vid matsituationer och det sista är förskolans miljö som kommunikativ resurs. Under den tid som observationerna genomfördes observerades vid flera olika tillfällen hur förskollärarna använde sig av olika artefakter för att skapa, få tillgång till och bevara konversationer med ett eller flera barn åt gången.

Resultat och analys

Artefakter som kommunikativt redskap

På båda förskolorna iakttog jag hur förskollärarna använde sig av leksaks- och/eller legodjur för att starta och bevara samtal med barn. Nedan finns ett exempel från förskola 1 på hur en förskollärare startade ett samtal.

Anton (ca 1,5 år) och Maja (ca 2 år) sitter på golvet och leker med djur på golvet. En förskollärare (Sara) ansluter och sätter sig mittemot barnen.

Sara - Vad hittar ni för djur?

Anton - Nöff nöff (Anton gör gris ljud samtidigt som han plockar upp två grisar i olika storlek). Grisar!

S - Ja, titta. Nöff nöff (gör gris ljud och kollar på Anton som skrattar).

A - Mamma (lyfter samtidigt på ena grisen). Pappa (lyfter på den andra grisen).

S - Är det mamma- och pappagris?

A - Ja-a, nöff nöff.

S - Ser du någon mer gris?

A - (tittar sig omkring och tittar i lådan där det ligger några djur kvar, plötsligt börjar Anton le. Han stoppade handen i lådan och tog upp en liten, liten gris). Bebis!!

S - Hittade du en bebisgris?

A - Ja-a, liten bebis. (Anton reser sig och går därifrån med alla tre grisarna).

Efter Anton gått iväg gick han runt till alla förskollärare och visade de tre grisarna. En annan observation som gjordes på samma förskola var att en av förskollärarna satt med några barn vid ett bord och plockade med ett babblar-memory. Varje barn hade en varsin bricka med tre bilder på och letade efter de matchande bilderna som låg utspridda på bordet framför dem. Till en början sitter barnen tysta och plockar med bilderna, men efter några minuter frågar förskolläraren om något av barnen sett bilden på Bobbos boll. Tillsammans letar de efter bollen, därefter letar de tillsammans efter andra bilder på de olika brickorna, samtidigt som de diskuterar vad som är på bilderna (till exempelvis Diddi som diskar, Doddo som duschar och så vidare). Denna observation skedde strax efter frukosten, när en av förskollärarna stod och stoppade in disken i diskmaskinen, och när de pratade om Diddi som diskade var det ett barn som nämnde att Malin också diskade.

En observation som gjordes på förskola 2 var när ett barn (Tess) gick fram till en förskollärare (Felicia) som satt på golvet med ett annat barn. Tess hade med sig en pekbok med djur som hon öppnade när hon satt sig bredvid Felicia. På bilden fanns en ko. Tillsammans pratar de om hur kon ser ut och hur de låter och fortsätter till nästa sida och pratar om fåret som nu syns på bild. På detta sätt fortsätter de genom hela boken. Det är främst Felicia som pratar medans Tess säger några få ord ibland. När boken är slut öppnar Tess upp boken så att kon syns igen. Hon går sedan iväg till lådan med Lego som stod i närheten. Väl framme vid lådan tar hon upp en ko, ler och säger "mu". Tillsammans pratar Tess och Felicia lite om likheterna mellan kon på bilden och kon som Tess tog fram, därefter bläddrar Felicia i boken och Tess går och tar upp ett får. De repeterar denna procedur tills boken än en gång är slut. Då plockar Tess upp andra djur som de tillsammans namnger och gör ljuden för.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis använde sig förskollärarna inom detta tema sig av artefakter så som leksaksdjur, böcker och memory för att starta samtal med barn. I just dessa observationer valde förskollärarna att starta samtalen kring vad barnen gjorde och var intresserade av i det ögonblicket.

Musik som kommunikativ resurs

På förskola 1 hade de sångstund innan fruktstunden båda de två dagarna som observationerna skedde. På sångstunden får barnen i tur och ordning välja ett föremål eller en bild ur en påse. Barnen själva eller en av förskollärarna berättar för de andra vad de valt och tillsammans sjunger barnen och förskollärarna. Samtidigt som de sjunger använder de sig av TAKK och tecknar rörelser till låtarna. Vissa barn tecknar mer än de sjunger. Vid ett tillfälle väljer ett barn en bild på en tussilago. Då frågar en av förskollärarna vilken färg blomman har och om det finns någon som har sett en tussilago utomhus. Efter att de har pratat klart om blomman fortsätter de sjunga och teckna tills alla barn har valt ett föremål alternativt bild.

På förskola 2 förekom även där sångstunder. På samma sätt som förskola 1 fick barnen en och en dra ett föremål ur en påse. Förskollärarna och barnen konstaterar vad varje barn valt och sjunger därefter sången som hör till föremålet. Barnen och förskollärarna använde sig av TAKK och tecknade till de sånger som det fanns tecken till.

På förskola 1 skedde vid två tillfällen spontansång. Vid det första tillfället satt en förskollärare (Kristina) tillsammans med fyra barn och plockade med avdelningens leksaksdjur. Efter en stund tar ett av barnen upp en ko och säger "mu", Kristina börjar då sjunga låten "Lilla ko" samtidigt som hon gör tecknen för ko, kom/hem och ropa. Barnen tar upp olika djur (till exempelvis krokodil och katt) och Kristina sjunger och tecknar. Senare under dagen sitter Kristina med Elise (1,5 år) som sitter och plockar med färgglada småkryp. Elise plockar upp ett kryp och säger glatt "Spinnel" (spindel), varpå Kristina börjar sjunga "Imse vimse spindel" samtidigt som hon gör de tillhörande tecknen.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis var den främsta kommunikativa resursen i detta tema användandet av TAKK. Exempelen om spontansång kan kopplas både till detta och föregående tema då det vid båda tillfällena började med artefakter (kon och spindel), som sedan övergick till sång och TAKK.

Kommunikation vid matsituationer

Under observationsperioden observerades ett flertal matsituationer så som fruktstund, lunch och mellanmål. Vid fruktstunderna diskuterade förskollärarna och barnen vilka frukter de fått i sina skålar. En av förskollärarna på förskola 1 (Kristina) använde sig av TAKK och gjorde tecknen för äpple, banan, apelsin och päron samtidigt som hon benämnde dem verbalt. På samma förskola vid både lunchen och mellanmålen visade förskollärarna tecknen för mjölk och vatten samtidigt som de benämnde dem och frågade vilken barnet ville ha. Vissa barn svarade genom att peka, andra genom att säga ordet och några genom att göra tecknet.

På förskola 2 förekom inget användande av kommunikativa redskap vid matsituationerna de dagar som jag var där.

Sammanfattning

Den kommunikativa resurs som användes vid matsituationerna är användandet av TAKK. Det var däremot endast förskola 1 som använde sig av TAKK vid matsituationerna.

Förskolans miljö som kommunikativ resurs

I ett rum på förskola 1 hade förskollärarna satt upp lappar längst med golvet, med "babblar-bokstäver"¹. Till exempelvis bokstaven N, bokstaven visas både N och n och under finns en bild på Dadda och några nycklar. Vid ett par tillfällen observerade jag när en förskollärare (Malin) satt vid dem tillsammans med ett eller flera barn. Tillsammans diskuterade de vad som fanns på bilderna, och vid vissa tillfällen kunde Malin ställa frågor som till exempel "vart är Bobbos boll?" eller "vad är det här för något?" (samtidigt som hon exempelvis pekar på en jordgubbe som i exemplet nedan). Barnen pekar då på Bobbos boll eller svarar på frågan.

Malin - Vad är det här för något? (pekar på jordgubbe).

Fredrik (1 år) - Orrrdgubbe (rullande R).

M - Ja, en jordgubbe. Har du ätit jordgubbar förut?

F - Mmm gott (för handen mot jordgubben och "tar" en och stoppar i munnen).

M - Tycker du det är gott? Jag också ("tar" en jordgubbe och stoppar i munnen). Mm så god den var!

F - (Skrattar) ja-a.

En annan observation utspelades i tamburen på samma förskola. Ett barn (Emanuel) stod och tittade på två bilder som förskollärarna tagit, skrivit ut och hängt upp. Bilderna föreställde en traktor och en ambulans, Emanuel pekade på traktorn. En av förskollärarna (Sara) uppfattade detta och satte sig på huk bredvid Emanuel. Sara frågade om han kom ihåg att traktorn varit där på vintern och plogat, Emanuel nickade till svar. Efter en stund sa han "stoor", därefter pekade han på ambulansen och sa "bulansen". Sara svarade med att påminna honom om att ambulansen hade varit och hälsat på de stora barnen på skolan och parkerat utanför gården så att barnen fått titta på den.

På förskola 2 fanns det några A4 ark med bokstäver och bilder som satt längst med golvet, till exempelvis Cc och en bild på en citron. Amanda (1 år) stod och tittade på bilderna när en förskollärare (Cecilia) satte sig bredvid.

Cecilia - Har du sett vilken fin fjäril? (pekar på bokstaven F och på fjärilen)

Amanda - Aa, ute.

C - Har du sett en fjäril ute också? Vilken färg hade den?

A - U! (gul).

C - Var den gul? Som den här citronen? (pekar på bokstaven C och citronen).

A - Jaa.

C - Vi får se om vi kan se någon mer fjäril när vi går ut efter frukten.

A - Mm.

Därefter fortsatte Cecilia och Amanda att prata om de andra bilderna som fanns.

¹ Babblarna är tillverkade av Hatten Förlag och de ger bland annat ut böcker, material och spel med babblarna som har temat tecken- och språkträning.

Sammanfattning

De kommunikativa redskap som användes inom detta tema var bilderna som satt på förskolornas väggar. Förskollärarna använde sig av den miljö som de skapat på förskolorna för att starta och bevara samtal med barn. Precis som i det första temat om Artefakter utgick förskollärarna utifrån vad barnen visade intresse för när observationerna gjordes. De förde även samtalet vidare genom att ställa frågor om barnens erfarenheter, till exempel när Amanda berättade att hon sett en fjäril ute och Cecilia ställde följdfrågor och när Malin frågade Fredrik om han ätit jordgubbar någon gång.

Diskussion

I min undersökning kom jag fram till att förskollärarna i denna undersökning använde sig av artefakter, musik, TAKK och förskolans miljö för att starta, föra och bevara samtal med barn. Vid jämförelse av min undersökning och Skaremyrs (2014) licentiatuppsats finner jag både likheter och skillnader. Den största och tydligaste skillnaden är att Skaremyr har undersökt barns användande av kommunikativa redskap, medan mitt examensarbete handlar om förskollärares användning av kommunikativa redskap. Trots att det både är skillnad mellan barn och vuxna som blivit observerade så finns det likheter mellan resultaten. Som tidigare nämnt kom Skaremyr fram till att barnen främst använde sig av de kommunikativa redskapen strukturer i omgivningen (rutiner), det verbala språket (rösten), material (leksaker) och kroppen (gester). Vid närmare jämförelse av de olika slutsatserna kan man se likheter mellan barnens användande av material och förskollärarnas användande av artefakter, samt både barnen i Skaremyrs uppsats och förskollärarna i detta examensarbete använder sig av rösten och det verbala språket när de kommunicerar.

Som tidigare nämnt kom Jonsson (2016) fram till att det finns tre olika typer av förskollärare som kommunicerar med de yngre barnen. Förskolläraren som är väldigt aktiv i handling och tal, förskolläraren som inspirerar och bjuder in till att uttrycka sig om ett gemensamt ämne och förskolläraren som är passiv i handling och aktiv i tal. I relation till detta examensarbete anser jag att det främst är de två sistnämnda kategorierna av förskollärare som jag observerat. Den andra kategorin är den vanligaste där förskolläraren bjuder in barnen till samtal genom att fokusera på vad barnet är intresserat av. Den sista kategorin sågs inte lika mycket i de observationer som gjordes, men de gånger som barnen valde att utvidga samtalsämnet gjorde förskollärarna inget motstånd. Ett exempel på det sistnämnda var när Cecilia ställde en fråga om fjärilen på bilden var fin och Amanda svarade att hon sett en fin fjäril ute. Cecilia fortsatte då på spåret om Amandas upplevelse istället för bilden. De tillfällen som förskollärarna var mer aktiva i både handling och tal var främst vid exempelvis sångstunderna, då barnen inte kunde utvidga de småsamtal som ibland uppstod.

Något jag uppmärksammat i min undersökning är att man inte alltid behöver planera hur och när man vill använda sig av kommunikativa redskap. Som förskollärare kan man även ta till sig att man inte ska känna sig tvungen att lära sig alla TAKK-tecken. Åtminstone till en början kan det räcka med att veta hur man tecknar vatten och mjölk och kanske någon frukt. Samt om man inte vill använda sig av TAKK behöver man inte. Jag har även uppmärksammat att kommunikativa redskap finns i många olika former, på många olika platser och om barnen visar intresse för något kan det vara lättare att starta och bevara en konversation.

En brist som finns i detta arbete är att jag inte kunde hitta någon tidigare forskning som handlade om det jag valt att undersöka, och därför valdes en licentiatuppsats om barns användande av kommunikativa redskap och en vetenskaplig rapport om förskollärares kommunikation med barn i åldrarna ett till tre. Om syftet hade ändrats till att undersöka barns användande av kommunikativa redskap hade jag möjligtvis hittat mer tidigare forskning, men det var inget som jag ville undersöka vid det tillfället. Hade undersökningsperioden varit längre hade jag gjort fler observationer på flera förskolor på olika orter för att kunna få en bättre helhet av hur användandet av kommunikativa redskap ser ut. Men med denna undersökningsperiod på tio veckor hade jag valt att göra allt på samma sätt då det var vad som kändes mest intressant för mig. Om det varit intervjuer som gjorts istället för observationer kunde det bidragit till mer

data om hur förskollärarna själva såg på hur de använder kommunikativa redskap. Det hade även gett en blick på vad de tolkar som kommunikativa redskap.

Om jag skulle få möjlighet till att utföra en ny undersökning under en längre tid hade jag velat, som tidigare skrivet, att utöka denna undersökning och observerat på flera förskolor runt om i Sverige. Utöver att observera förskollärarna skulle det också vara intressant att även intervjua dem för att få deras syn på kommunikativa redskap. Under en längre undersökningsperiod skulle det även vara intressant att observera hur barn mellan ett och tre år kommunicerar med andra barn och vuxna.

Referenser

- Bjereld, D., Demker, M., och Hinnfors, J. (2009) *Varför vetenskap?* (3:e uppl.). Lund: Studentlitteratur AB.
- Elfström, Ingela, Nilsson, Bodil, Sterner, Lillemor, och Wehner-Godée, Christina. (2014) *Barn och naturvetenskap - upptäcka, utforska, lära i förskola och skola*. Stockholm: Liber AB.
- Franzén, Karin. (2014). ”De yngsta barnen - exemplet matematik.” i *Förskollärares metod och vetenskapsteori*, av Annica Löfdahl, Maria Hjalmarsson och Karin Franzén, 58-68. Stockholm: Liber AB.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Heister Trygg, B. (2010). *TAKK. Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation*. Södra regionens kommunikationscenter. S. 48.
- Jonsson, Agneta. ”Förskollärares kommunikation med de yngsta barnen i förskolan: med fokus på kvalitativa skillnader i hur ett innehåll kommuniceras.” *Tidskrift för nordisk barnhageforskning/Nordic early childhood education research journal*, Mars 2016: 1-16.
- Kultti, Anne. (2014). *Flerspråkiga barns villkor i förskolan - lärande av och på ett andra språk*. Stockholm: Liber AB.
- Kvale, Steinar och Brinkmann, Svend. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Löfdahl, A. (2014). God forskningssed- regelverk och etiska förhållningssätt. I A. Löfdahl, M. Hjalmarsson & K. Franzén (Red.), *Förskollärares metod och vetenskapsteori* (ss. 32–43). Stockholm: Liber.
- Skaremyr, Ellinor. (2014). *Nyanlända barns deltagande i språkliga händelser i förskolan*. Karlstad: Universitetstryckeriet.
- Skolverket. (2016). *Läroplan för förskolan, Lpfö 98 (Rev. uppl.)*. Stockholm: Skolverket.
- Säljö, Roger. (2011). ”L. S. Vygotskij - forskare, pedagog och visionär.” i *Boken om pedagogerna*, av Anna Forssell, 153-177. Stockholm: Liber AB.
- Säljö, Roger. (2014). *Lärande i praktiken - ett sociokulturellt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Tonér, Signe. (2016). *Tecken - Ett verktyg för ökad kommunikation*. Stockholm: Natur & Kultur.

Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed* (Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011).
Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilagor

Bilaga 1

Hej förskollärare!

Mitt namn är Isabelle Andersson och jag går på förskolläraryrket på Karlstads Universitet. Jag är just nu inne på termin 6, av totalt 7, och håller nu på med mitt examensarbete.

Mitt examensarbete handlar om att undersöka hur personal använder sig av olika kommunikativa redskap för att kommunicera med barn i åldrarna ett till två år; som till exempelvis gester, kroppsspråk, bilder och tecken som stöd. Anledningen till att jag tycker att det är viktigt att utforska det här området är för att språket är en stor och viktig del i barns vardag; eftersom de ska kunna göra sig hörda och förstådda, samt kommunicera och uppfatta vad andra säger och menar. Det kan hända att jag kommer vilja ta några kort, men det kommer endast vara på era händer när ni t.ex. visar tecknet för apelsin för att själv kunna komma ihåg tecknet.

För att kunna genomföra undersökningen så behöver jag observera både barn och personal och med egna ögon se hur och vilka kommunikativa redskap som de använder sig av. Jag skulle därför behöva er tillåtelse att observera dig som jobbar i förskolan. Jag vill informera om att all information som jag samlar in genom mina observationer endast kommer användas till mitt examensarbete och det är endast jag som kommer ha tillgång till materialet. När jag inte använder mig av materialet kommer jag ha det inlåst så att ingen annan kan komma åt det; alla barn och vuxna som blir observerade kommer få fiktiva/påhittade namn så att ingen ska kunna känna igen vem som sagt eller gjort vad. När examensarbetet är inlämnat och godkänt kommer jag att först riva sönder och sedan elda upp de papper som jag skrivit ner mina observationer på.

Jag vill också informera om att du när som helt under studien kan ångra dig och välja att sluta medverka i undersökningen, om du skulle ångra dig så är det bara du kontaktar mig.

(Sida 1 av 2)

Samtyckesformulär

Detta formulär ska fyllas i och lämnas in till mig. Jag skulle uppskatta om ni lämnar in formuläret oavsett om ni svarar ja eller nej så det för mig är bra att ha det på papper, men vid uteblivet formulär så räknar jag det automatiskt som ett nej. Vid önskemål kan du få en kopia av det ifyllda samtyckesformuläret.

Vid frågor kan ni kontakta mig eller min handledare Susanne Duek:

Isabelle Andersson

E-mail: ---

Mobil: ---

Susanne Duek

E-mail: ---

Telefon: ---

Ja, jag har tagit del av informationen och vill medverka i studien, jag är medveten om att jag när som helst kan avbryta min medverkan.

Nej, jag vill inte medverka i studien.

Underskrift

Namnförtydligande

Datum

Ort

Bilaga 2

Hej vårdnadshavare!

Mitt namn är Isabelle Andersson och jag går på förskolläraryrket på Karlstads Universitet. Jag är just nu inne på termin 6, av totalt 7, och håller nu på med mitt examensarbete.

Mitt examensarbete handlar om att undersöka hur personal använder sig av olika kommunikativa redskap för att kommunicera med barn i åldrarna ett till två år; som till exempelvis gester, kroppsspråk, bilder och tecken som stöd. Det är personalen jag främst kommer att observera men det kan hända att jag observerar och skriver ner samtal som jag ser. Anledningen till att jag tycker att det är viktigt att utforska det här området är för att språket är en stor och viktig del i barns vardag; eftersom de ska kunna göra sig hörda och förstådda, samt kommunicera och uppfatta vad andra säger och menar. Det kan hända att jag kommer ta några kort, men det kommer endast vara personalens händer jag tar kort på; t.ex. att de gör tecknet för apelsin och jag tar kort för att komma ihåg hur tecknet ser ut.

För att kunna genomföra undersökningen så behöver jag observera både barn och personal och med egna ögon se hur och vilka kommunikativa redskap som de använder sig av. Jag skulle därför behöva er tillåtelse att observera ert barn. Jag vill informera om att all information som jag samlar in genom mina observationer endast kommer användas till mitt examensarbete och det är endast jag som kommer ha tillgång till materialet. När jag inte använder mig av materialet kommer jag ha det inlåst så att ingen annan kan komma åt det; alla barn och vuxna som blir observerade kommer få fiktiva/påhittade namn så att ingen ska kunna känna igen vem som sagt eller gjort vad. När examensarbetet är inlämnat och godkänt kommer jag att först riva sönder och sedan elda upp de papper som jag skrivit ner mina observationer på.

Jag vill också informera om att ni när som helst under studien kan ångra er och välja att ert barn inte ska medverka i undersökningen, om ni skulle ångra er så är det bara ni kontaktar mig. Jag kommer också hålla ett öppet öga och vara noggrann med att kolla så att barnen också tycker att det är okej att observera dem. Jag vet att barn kan tycka att jag får observera dem ena dagen men kanske inte nästa och det är något som jag accepterar, jag tänker inte tvinga någon att bli observerad om de själva inte vill det; för mig är det viktigt att utöver vårdnadshavarnas samtycke även ha barnens samtycke.

(Sida 1 av 2)

Samtyckesformulär

Detta formulär ska fyllas i och lämnas in till förskollärarna på er avdelning, vilket i sin tur lämnas över till mig. Jag skulle uppskatta om ni lämnar in formuläret oavsett om ni svarar ja eller nej så det för mig är bra att ha det på papper, men vid uteblivet formulär så räknar jag det automatiskt som ett nej. Vid önskemål kan ni som vårdnadshavare få en kopia av det ifyllda samtyckesformuläret.

Vid frågor kan ni kontakta mig eller min handledare Susanne Duek:

Isabelle Andersson

E-mail: ---

Mobil: ---

Susanne Duek

E-mail: ---

Telefon: ---

Ja, jag/vi har tagit del av informationen och samtycker, Jag/vi är medvetna om att Jag/vi när som helst kan avbryta barnets medverkan.

Nej, vi samtycker inte.

Barnets namn

Vårdnadshavare 1

Namnförtydligande

Vårdnadshavare 2

Namnförtydligande

Datum

Ort

(Sida 2 av 2)